

EIROPAS
KOMISIJA

SAVIENĪBAS AUGSTAIS
PĀRSTĀVIS ĀRLIETĀS UN
DROŠĪBAS POLITIKAS
JAUTĀJUMOS

Briseļē, 16.7.2026.
JOIN(2026) 16 final

KOPĪGS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI

par vispārējo preferenču shēmu laikposmā no 2023. līdz 2025. gadam

{SWD(2026) 184 final} - {SWD(2026) 185 final} - {SWD(2026) 186 final} -
{SWD(2026) 187 final} - {SWD(2026) 188 final} - {SWD(2026) 189 final} -
{SWD(2026) 190 final} - {SWD(2026) 191 final} - {SWD(2026) 192 final}

1. IEVADS UN SVARĪGĀKIE PUNKTI

Vispārējo tarifa preferenču shēma (VPS) ir svarīgs instruments, ar kura palīdzību Eiropas Savienība (ES) atbalsta valstis ar zemiem un vidēji zemiem ienākumiem to centienos samazināt nabadzību, panākt ekonomikas izaugsmi un ilgtspējīgu attīstību. ES šādām valstīm vienpusēji piešķir preferenciālu piekļuvi ES tirgum, atceļot vai samazinot importa tarifus, turklāt vismazāk attīstītajām valstīm (VAV) tiek nodrošināta beznodokļu un bezkvotu piekļuve. Lai veicinātu ilgtspēju, VPS saņēmējvalstīm ir jāīsteno savas saistības saskaņā ar konkrētām starptautiskām konvencijām un nolīgumiem attiecībā uz cilvēktiesībām, darba tiesībām, vides un klimata aizsardzību, kā arī labas pārvaldības principiem narkotiku kontroles un korupcijas apkarošanas jomā.

Regulāra uzraudzība un ziņošana ir daļa no VPS īstenošanas, kā noteikts VPS regulā¹. Tāpat kā iepriekšējo izdevumu², arī šo piekto ziņojumu³ Eiropas Parlamentam un Padomei par VPS īstenošanu kopīgi pieņem Eiropas Komisija (Komisija) un Augstā pārstāve, ņemot vērā VPS nozīmi arī plašākas ES ārpolitikas un ārējās darbības kontekstā. Šis ir pēdējais ziņojums saskaņā ar pašreizējo VPS regulu. Tas iezīmēs pāreju uz jauno VPS regulu, ar kuru no 2027. gada 1. janvāra īpaši paredzēts piemērot pastiprinātas ilgtspējas un pārredzamības prasības.

Šis ziņojums aptver VPS īstenošanu un ietekmi laikposmā no 2023. līdz 2025. gadam ("pārskata periods") visos trijos tās režīmos: 1) standarta VPS valstīm ar zemiem un vidēji zemiem ienākumiem⁴, 2) īpašais veicināšanas režīms ilgtspējīgai attīstībai un labai pārvaldībai (VPS+), kas pieejams tām standarta VPS saņēmējvalstīm, kuras uzņemas papildu saistības ilgtspējas jomā⁵, un 3) "Viss, izņemot ieročus" (EBA), ko piemēro VAV. Šogad tiek atzīmēta ES EBA instrumenta 25. gadadiena.

Pašlaik ES VPS izmanto 65 jaunattīstības valstis, no kurām 44 ir VAV. Tas atbilst vairāk nekā 3 miljardiem cilvēku visā pasaulē, no kuriem vairāk nekā 1 miljards dzīvo VAV. 2024. gadā VPS saņēmējvalstis izmantoja preferenciālos tarifus, kas saskaņā ar aplēsēm ļāva tām ietaupīt 5 miljardus EUR, un EBA saņēmējvalstis veidoja vairāk nekā 3 miljardus EUR no šīs kopsummas.

Lielākās shēmas saņēmējvalstis ir Bangladeša (2024. gadā – 19 miljardi EUR ES importa, kam izmantotas EBA preferences), Indija (11,7 miljardi EUR no ES importa, kam izmantotas standarta VPS preferences) un Pakistāna (7,1 miljards EUR no ES importa, kam izmantotas VPS+ preferences). Apģērbs neapšaubāmi ir nozīmīgākā nozare, kas veido 59 % no visa tirdzniecības apjoma saskaņā ar VPS shēmu.

Papildus tirdzniecības un ekonomiskajiem ieguvumiem VPS joprojām sniedz saņēmējvalstīm pievilcīgu un efektīvu stimulu nodrošināt ilgtspējīgu attīstību saistībā ar sociālajiem, vides un klimata jautājumiem, pamatojoties uz starptautiski atzītām normām un standartiem. ES īstenotajai uzraudzībai un sadarbībai VPS ietvaros ir būtiska nozīme – jo īpaši VPS+ veicina strukturētu sadarbību starp ES iestādēm, saņēmējvalstu valdībām un pilsonisko sabiedrību. Tā sekmē progresu starptautisko cilvēktiesību, darba tiesību, klimata un vides saistību ievērošanas jomā un palīdz stiprināt korupcijas apkarošanas un tiesiskuma reformas. Shēma joprojām spēj līdzsvarot saņēmējvalstu tirdzniecības izaugsmes potenciāla sekmēšanu ar kopīgu vērtību un ilgtspējas mērķu veicināšanu. Sekmējot tirdzniecību ar VPS saņēmējvalstīm ar nodokļu ietaupījumu palīdzību, tiek atbalstīta arī ES ekonomika un uzņēmumi, bet shēma vienlaikus aizsargā arī ES ekonomiskās intereses un sensitīvu nozaru konkurētspēju.

Šim ziņojumam ir pievienoti deviņi konkrētām valstīm adresēti dienestu darba dokumenti (*SWD*) – par katru no pašreizējām astoņām VPS+ saņēmējvalstīm (Bolīvija, Filipīnas, Kaboverde, Kirgizstāna, Mongolija, Pakistāna, Šrilanka un Uzbekistāna) un viens par *EBA* valstīm, ar kurām tiek īstenota pastiprināta sadarbība (Bangladeša, Kambodža un Mjanma). Ziņojumā ir atspoguļota Komisijas dienestu un Eiropas Ārējās darbības dienesta (EĀDD) sadarbība ar saņēmējvalstu iestādēm, pilsonisko sabiedrību, sociālajiem partneriem un uzņēmēju kopienām, tajā skaitā izmantojot uzraudzības misijas VPS+ saņēmējvalstīs un pastiprinātu sadarbību ar dažām galvenajām *EBA* saņēmējvalstīm. Ziņojuma pamatā ir arī starptautisko uzraudzības struktūru konstatējumi jomās, kas saistītas ar VPS nosacījumiem attiecībā uz saņēmējvalstīm, un attiecīgā gadījumā tie ir iekļauti ziņojumā.

2. TIESĪBU AKTU IZMAIŅAS PĀRSKATA PERIODĀ

a) Izmaiņas īstenošanā

Pārskata periodā Komisija pieņēma vairākus tiesību aktus saistībā ar VPS regulas īstenošanu.

- Valstu izstāšanās no VSP. Indonēzija trīs gadus pēc kārtas sasniedza vidēji augstu ienākumu valsts statusu saskaņā ar Pasaules Bankas klasifikāciju, tāpēc no 2027. gada 1. janvāra tā izstāsies no VPS⁶. Attiecībā uz Keniju ES un Kenijas ekonomisko partnerattiecību nolīgums (EPN), ko piemēro no 2024. gada 1. jūlija, no 2027. gada 1. janvāra pilnībā aizstās VPS⁷.
- Pāreja no *EBA* uz standarta VPS. Pamatojoties uz ANO lēmumu, Butāna 2023. gada 13. decembrī zaudēja VAV statusu. Tāpēc pēc trīs gadu pārejas perioda Butāna no 2028. gada 1. janvāra vairs nevarēs izmantot *EBA* preferences un pāries uz standarta VPS⁸. Tāpat arī Santomē un Prinsipi 2024. gada 13. decembrī zaudēja VAV statusu un no 2029. gada 1. janvāra pāries uz standarta VPS⁹.
- Neaizsargātības robežvērtības. Pēc grozījumu izdarīšanas saņēmējvalstu sarakstā tika pārskatīta neaizsargātības robežvērtība, kas attiecas uz VPS+¹⁰.
- Produktu pārkvalificēšana. Vairākiem produktiem, kas importēti no Indijas, Indonēzijas un Kenijas, pēc attiecīgo importa robežvērtību sasniegšanas 2023.–2025. gadā tika apturētas VPS tarifa preferences^{11, 12} un vēlāk [– arī 2026. gadā]¹³.
- Aizsardzības pasākumi. Pēc izmeklēšanas atsākšanas 2024. gadā tika atkārtoti noteikti vispārīgi aizsardzības pasākumi *Indica* rīsu eksportam no Kambodžas un Mjanmas¹⁴. 2025. gadā tika noteikti īpaši lauksaimniecības aizsardzības pasākumi Pakistānas izcelsmes etanola importam¹⁵.

b) VPS pēc 2026. gada

Paredzams, ka VPS saņēmējvalstu skaits nākotnē turpinās sarukt. Attiecībā uz gaidāmo statusa zaudēšanu Pasaules Banka divas VPS+ saņēmējvalstis ir kvalificējusi par valstīm ar vidēji augstiem ienākumiem (Kaboverdi 2025. gadā un Mongoliju 2024. un 2025. gadā). Ja tās tiks šādi kvalificētas trīs gadus pēc kārtas, tās vairs nevarēs izmantot VPS. Turklāt ir plānots, ka turpmākajos gados vairākas no pašreizējām *EBA* saņēmējvalstīm zaudēs VAV statusu. Pēc trīs gadu pārejas perioda, kas sekos VAV statusa zaudēšanai, šīs valstis (sīkāku informāciju sk. 4.c iedaļā) izstāsies no *EBA* shēmas un pēc tam, visticamāk, pāries uz standarta VPS režīmu, ja vien tās nepieteiksies un neiegūs labvēlīgāko VPS+ statusu.

Komisija 2021. gada 22. septembrī nāca klajā ar tiesību akta priekšlikumu par jaunu ES vispārējo preferenču shēmu 2024.–2033. gadam¹⁶. Tā kā šī jaunā ES VPS 2023. gadā vēl nebija

pieņemta, likumdevēji pagarināja pašreizējās VPS regulas piemērošanas periodu līdz 2027. gada 31. decembrim¹⁷. Jaunā VPS regula 2027.–2036. gadam tika pieņemta 2026. gada 17. jūnijā un tiks piemērota no 2027. gada 1. janvāra¹⁸.

Vienošanas par jauno regulu ir svarīgs atskaites punkts un nodrošina, ka ES turpina atbalstīt jaunattīstības valstis to centienos panākt ekonomikas izaugsmi un ilgtspējīgu attīstību, pamatojoties uz taisnīgu un paredzamu satvaru. Jaunā regula saglabā ES dāsno pieeju tarifu koncesiju piešķiršanā importam no jaunattīstības valstīm. Tajā ir saglabāta iepriekšējā tiesību akta galvenā ievirze, lai nodrošinātu nepārtrauktību un paredzamību VPS saņēmējvalstīm un to eksportētājiem, kā arī ES importētājiem.

Jaunajā regulā ar VPS saistīto instrumentu sarakstam ir pievienotas piecas jaunas starptautiskas konvencijas¹⁹, kas VPS saņēmējvalstīm jāievēro (VPS nosacījumi, sk. 3.c iedaļu), un ir iekļauts Parīzes klimata nolīgums, kas aizstāj Kioto protokolu²⁰. Ar jauno regulu tiek ieviesta iespēja atcelt režīma piemērošanu par nopietniem un sistemātiskiem ar vides, klimata un labas pārvaldības konvencijām saistīto principu pārkāpumiem, kā arī par nopietniem un sistemātiskiem trūkumiem saistībā ar starptautisko pienākumu uzņemt atpakaļ saņēmējvalsts valstspiederīgos neatbilstīgas migrācijas kontekstā. Jaunā shēma uzlabos uzraudzību, pārredzamību un pilsoniskās sabiedrības iesaisti un ieviesīs steidzamu režīma atcelšanas procedūru īpaši smagu pārkāpumu gadījumā. Tā arī uzlabos to aizsardzības mehānismu efektivitāti, kas paredzēti gadījumiem, kad importa apjoma pieaugums no saņēmējvalsts var kaitēt ražotājiem ES.

Lai saglabātu VPS+ statusu saskaņā ar jauno VPS regulu, pašreizējām VPS+ saņēmējvalstīm būs jāpiesakās atkārtoti. Visiem VPS+ pieteikuma iesniedzējiem būs jāiesniedz rīcības plāns režīma efektīvai īstenošanai saskaņā ar jaunajiem noteikumiem. Pašreizējām VPS+ saņēmējvalstīm tiks piešķirts divu gadu pārejas periods līdz 2028. gada beigām, un Komisija un EĀDD ir gatavi sniegt atbalstu saņēmējvalstīm atkārtotas pieteikšanās procesā.

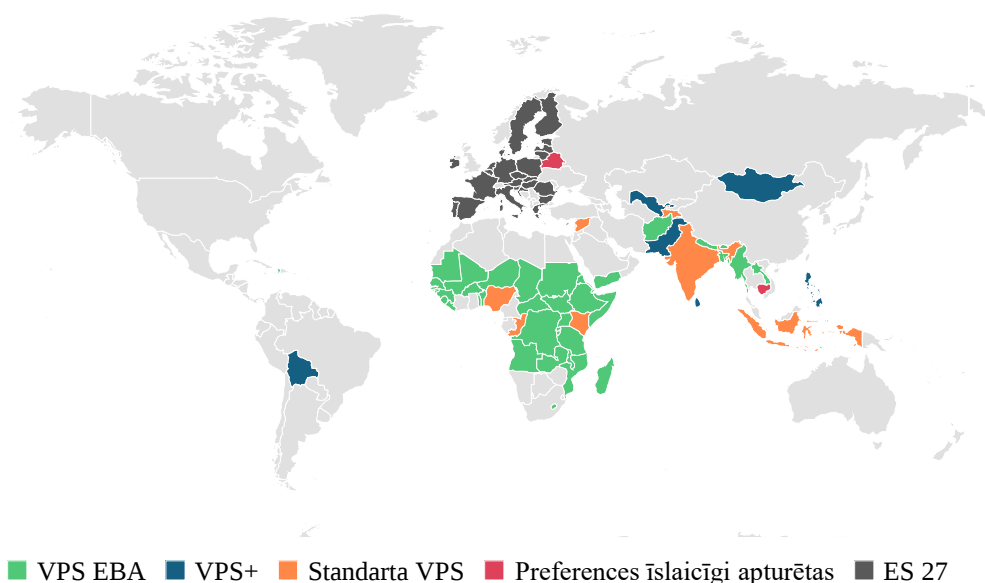
3. VPS IETEKME

a) Ietekme uz tirdzniecību 2022.–2024. gadā²¹

VPS paredz trīs režīmus atkarībā no saņēmējvalstu attīstības līmeņa un saistībām.

- Standarta VPS piemēro kritērijiem atbilstīgām valstīm ar zemiem un vidēji zemiem ienākumiem, kurām nav citu preferenciālas tirdzniecības režīmu ar ES. Saskaņā ar to piešķir nodokļu samazinājumus 66 % apmērā no tarifa pozīcijām importam ES, un 26 % no šīm tarifa pozīcijām ir atbrīvoti no nodokļiem. Pašlaik šo režīmu izmanto 11 valstis²².
- VPS+ ir īpašs režīms, kas piedāvā standarta VPS saņēmējvalstīm beznodokļu piekļuvi 66 % tarifa pozīciju ar nosacījumu, ka tiek efektīvi īstenotas galvenās konvencijas un nolīgumi starptautisko cilvēktiesību, darba, vides, klimata un labas pārvaldības jomā. Pašlaik šo režīmu izmanto astoņas valstis²³.
- *EBA* režīms ir paredzēts VAV un nodrošina beznodokļu piekļuvi ES tirgum visu preču importam, izņemot ieročus un munīciju. Šim ES piedāvātajam režīmam nav beigu termiņa. *EBA* izmanto 46 valstis, no kurām divas (Butāna un Santomē un Prinsipi) ir zaudējušas VAV statusu, taču saskaņā ar VPS regulu pārejas periodā joprojām var izmantot *EBA*.

1. attēls. VPS saņēmējvalstis

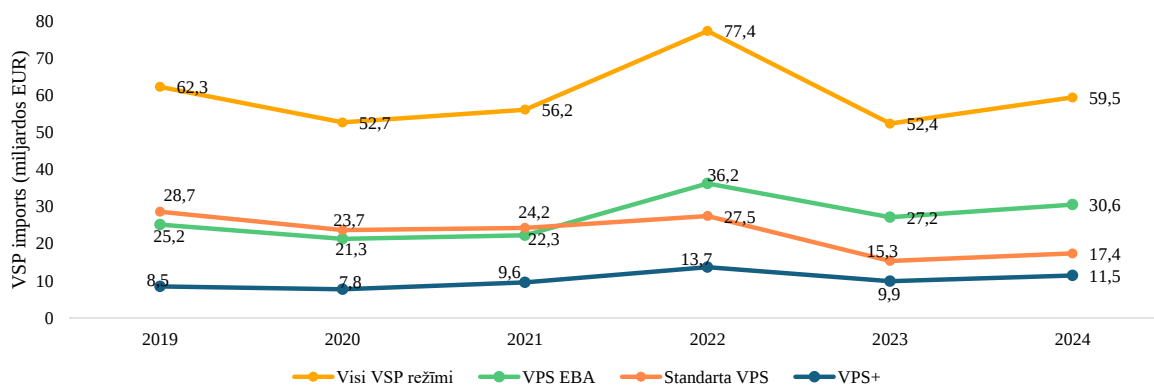

Piezīme. Pelēkās zonas ir valstis, uz kurām neattiecas ES VPS.

ES 2024. gadā saskaņā ar VPS preferencēm importēja preces gandrīz 60 miljardu EUR vērtībā, sniedzot labumu gan partnervalstīm, gan ES importētājiem un patērētājiem. No šā apjoma nedaudz vairāk nekā 50 % jeb preces 30 miljardu EUR vērtībā tika importētas saskaņā ar EBA režīmu, 11,5 miljardu EUR vērtībā no VPS+ saņēmējvalstīm un aptuveni 17 miljardu EUR vērtībā no standarta VPS saņēmējvalstīm.

ES imports saskaņā ar VPS režīmu

2. attēls. ES importa tendences saskaņā ar trim VPS režīmiem

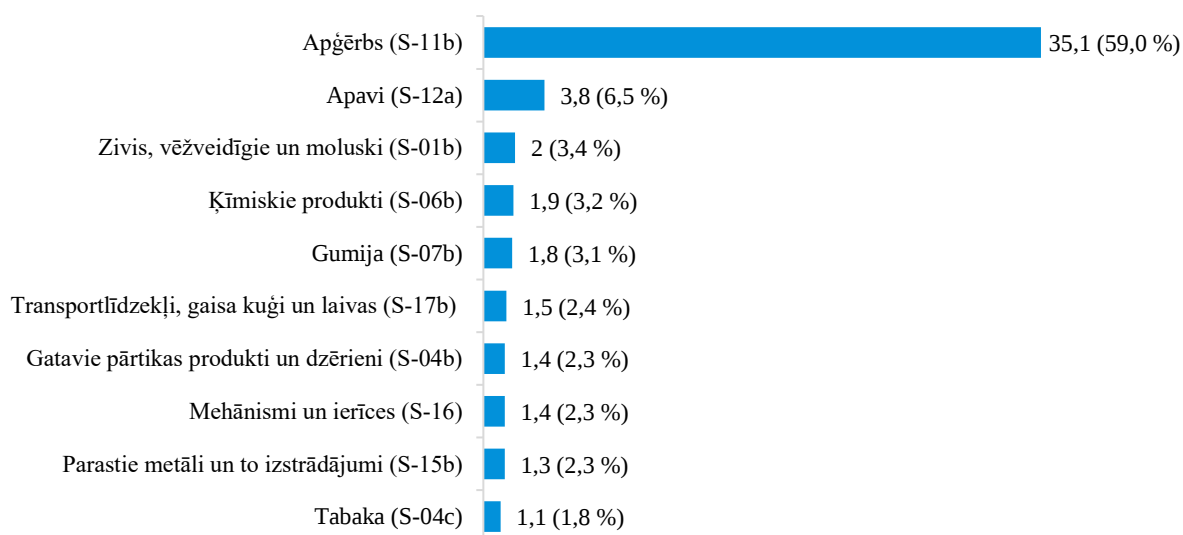

Importa apjoms saskaņā ar VPS 2024. gadā palielinājās līdz 59 miljardiem EUR salīdzinājumā ar aptuveni 52 miljardiem EUR 2023. gadā, taču bija mazāks salīdzinājumā ar 2022. gadā sasniegto maksimumu, kad imports, izmantojot VPS preferences, sasniedza aptuveni 77 miljardus EUR, un salīdzinājumā ar laikposmu pirms Covid-19 pandēmijas 2019. gadā, kad tas bija 62 miljardi EUR. Atgūšanās pēc Covid-19 apvienojumā ar Krievijas agresijas karu pret Ukrainu, kas izraisīja enerģētikas krīzi, radīja augšupvērstu spiedienu uz globālajām cenām, un tādējādi arī ES importa vērtība 2022. gadā sasniedza rekordaugstu līmeni. Cenu kāpumam pēc Covid-19 pierimstot un enerģijas cenām no 2023. gada samazinoties, tirdzniecības rādītāji

normalizējās²⁴. Turklāt pēc BTN noslēgšanas ar ES Vjetnama no 2023. gada 1. janvāra vairs nav standarta VPS saņēmējvalsts. Šis fakts arī samazināja tirdzniecības apjomu saskaņā ar standarta VPS preferencēm par vairākiem miljardiem EUR.

Galvenās produktu sadaļas, kurām piemērota VPS

3. attēls. Galvenās produktu sadaļas, ko 2024. gadā importēja saskaņā ar VPS (standarta VPS, VPS+ un EBA) (miljardos EUR un kā daļa no kopējā importa)

Nozare, kurā VPS 2024. gadā piemēroja visvairāk, neapšaubāmi bija apģērbu nozare (S-11b)²⁵, kuras imports ES saskaņā ar šo shēmu sasniedza 35,1 miljardu EUR, veidojot 59 % no visas tirdzniecības saskaņā ar VPS. Nākamās lielākās nozares bija apavi (S-12a) (3,8 miljardi EUR) un zivis, vēžveidīgie un moluski (S-01b) (2 miljardi EUR). Visos pārskata perioda gados apģērbs (S-11b) bija nozare ar vislielāko apjomu. Turpretī mehānismu un ierīču (S-16) nozīmīgums samazinājās (no 2. vietas 2022. gadā līdz 8. vietai 2024. gadā), savukārt tādas kategorijas kā transportlīdzekļi, gaisa kuģi un laivas (S-17b) un gatavie pārtikas produkti un dzērieni (S-04b) kopš 2022. gada ierindojās pirmajā desmitniekā.

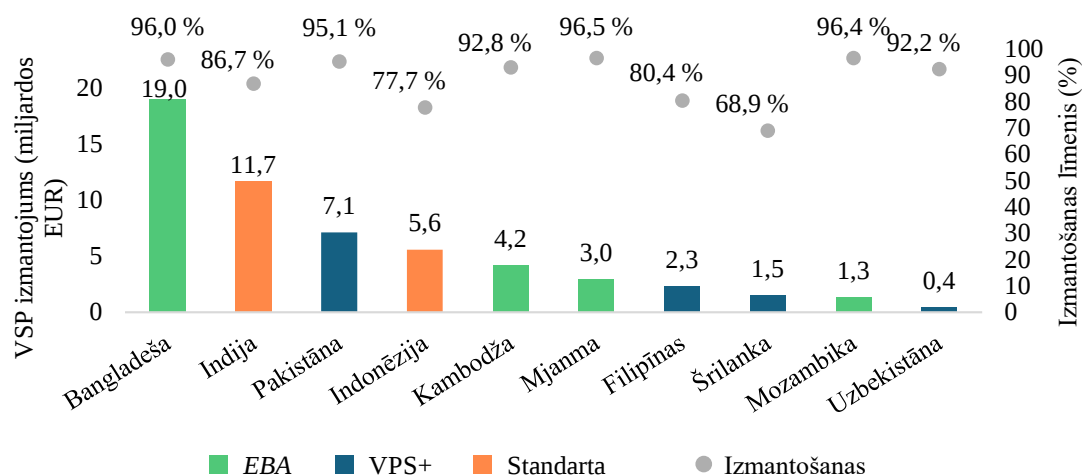
VPS ietaupījumi no tarifiem

5 mljrd. EUR
tarifu atbrīvojumos

Izmantojot VPS, saņēmējvalstis 2024. gadā saskaņā ar visiem trim režīmiem saņēma tarifu samazinājumus vai atbrīvojumus aptuveni 5 miljardu EUR apmērā, un EBA saņēmējvalstis noteica vairāk nekā 3 miljardus EUR no šīs kopējās summas²⁶. Nodokļu ietaupījumus gūst gan eksportētāji VPS saņēmējvalstīs, gan ES importētāji, un tādējādi tie nāk par labu arī ES uzņēmumiem un patērētājiem.

Galvenās valstis, kas izmanto VPS

4. attēls. 10 galvenās valstis pēc VPS izmantojuma vērtības 2024. gadā

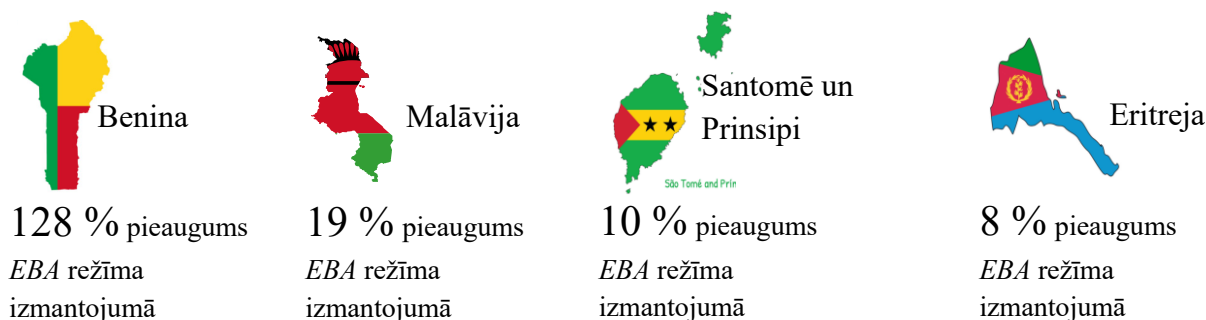
Preferenču izmantošanas rādītājs ir attiecība starp importu no konkrētas valsts, saistībā ar kuru tika izmantotas preferences, un importu, kas teorētiski atbilda VPS preferenču izmantošanas kritērijiem. Preferenču izmantošanas rādītājs 2024. gadā visam ar VPS saistītajam importam ES bija vidēji 88,8 %. VAV *EBA* ietvaros tas sasniedza vidēji 94,5 %. Dažām valstīm atsevišķās sadaļās (piemēram, Etiopijai grieztu ziedu sadaļā S02-a) izmantošanas rādītājs ir 100 %. Iemesli, kāpēc pieejamās tarifu koncesijas saskaņā ar VPS netiek izmantotas 100 % apmērā, ir sarežģīti, taču dažādo faktoru vidū ir nepietiekama informētība par sistēmu, administratīvās nepilnības un alternatīvu tirdzniecības režīmu līdzāspastāvēšana.

Bangladešā 2024. gadā tika reģistrēta vislielākā uz ES veiktā eksporta vērtība, izmantojot VPS preferences, proti, 19 miljardi EUR, un augsts izmantošanas rādītājs – 96 %. Nākamā valsts bija Indija, kuras importa apjoms ES, izmantojot standarta VPS režīmu, sasniedza 11,7 miljardus EUR, bet izmantošanas rādītājs bija zemāks – 87 %. VPS+ saņēmējvalstu vidū izceļas Pakistāna ar VPS+ importu ES 7,1 miljarda EUR vērtībā un preferenču izmantošanas rādītāju 95,1 %, savukārt Uzbekistāna kopš pievienošanās VPS+ 2021. gadā ierindojās starp kopumā 10 lielākajām VPS saņēmējvalstīm.

Valstis ar vislielāko VPS izmantojuma pieaugumu

Laikposmā no 2022. līdz 2024. gadam lielākais VPS preferenču izmantojuma pieaugums tika reģistrēts Beninā – par 128 %, no 5,1 miljona EUR 2022. gadā līdz 11,7 miljoniem EUR 2024. gadā. Malāvija ierindojās otrajā vietā VPS izmantojuma pieauguma ziņā, proti, reģistrēja kāpumu par 19 % tajā pašā periodā, kas veicināja tās kopējā eksporta uz ES pieaugumu par 13 %. Santomē un Prinsipi un Eritreja pievienojās to valstu pulkam, kurās tika reģistrēts vislielākais VPS izmantojuma pieaugums un kuras visas bija *EBA* režīma saņēmējvalstis. Izaugsmi noteicošās nozares dažādās valstīs atšķirās, piemēram, Beninā vislielākais pieaugums bija vērojams tekstilizstrādājumu nozarēs (S-11a un S11-b).

5. attēls. Četras valstis ar vislielāko VPS izmantošanas rādītāja pieaugumu (2022.–2024. gads)

b) Starptautisko konvenciju un nolīgumu ievērošana

VPS saņēmējvalstis kopumā turpina gūt panākumus ilgtspējīgas attīstības jomā un to starptautisko principu un standartu ievērošanā, kas ir daļa no VPS pieejamības nosacījumiem.

Lai gan ievērot starptautiskos standartus nenožīmē tikai starptautisko konvenciju ratifikāciju, tas ir būtisks pirmais solis. Vairākumam VPS saņēmējvalstu ir augsti attiecīgo starptautisko konvenciju ratifikācijas rādītāji. Piemēram, no *EBA* saņēmējvalstīm (uz kurām neattiecas pienākums oficiāli ratificēt ar VPS saistītās konvencijas) Bangladeša – *EBA* saņēmējvalsts, kas gūst vislielāko labumu no sistēmas, – ir ratificējusi visas 27 konvencijas, kuras pašlaik uzskaitītas VPS regulā, kā arī papildu konvencijas, kas tiks ieviestas ar jauno VPS regulu.

Saņēmējvalstis parasti ratificē vairāk dokumentu, nekā uzskaitīts VPS regulā izveidotajā oficiālajā sarakstā ar attiecīgajām konvencijām un nolīgumiem. Piemēram, visas astoņas VPS+ saņēmējvalstis ir ratificējušas Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām un ir līgumslēdzējušas puses Parīzes nolīgumam, – dokumentus, kas nav uzskaitīti pašreizējā VPS regulā, bet būs iekļauti shēmā no 2027. gada.

Liels skaits VPS saņēmējvalstu arī turpinājušas ratificēt nesen izveidotās Starptautiskās Darba organizācijas (SDO) pamatkonvencijas, kas attiecas uz darba aizsardzību, kā arī citas SDO konvencijas, piemēram, par darba inspekcijām un trīspusējām konsultācijām, kas patlaban arī nav uzskaitītas VPS regulā.

Kā sīkāk izklāstīts turpmāk 4. punkta b) apakšpunktā un dienestu darba dokumentos, kas izdoti kopā ar šo ziņojumu, jo īpaši VPS+ joprojām nodrošina spēcīgu un strukturētu satvaru, kas sasaista tirdzniecību ar ilgtspējīgu attīstību un kalpo par politiskā dialoga un reformu īstenošanas platformu. VPS+ arī nodrošina spēcīgus stimulus un iespējas saņēmējvalstīm ievērot starptautiski atzītus standartus, kurus tās pašas jau ir nolēmušas ievērot.

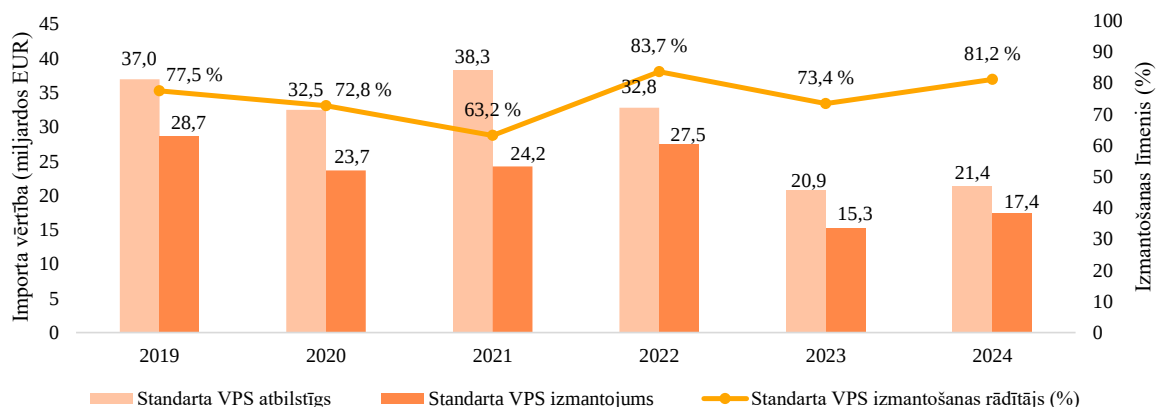
4. TRĪS REŽĪMI

a) Standarta VPS

Pārskata periodā standarta VPS saņēmējvalstis 2024. gadā joprojām veidoja ievērojamu daļu no kopējā VPS importa, proti, 29,3 %. Apģērbs (S-11b), apavi (S-12a) un ķīmiskie produkti (S06b) bija galvenie produkti, kuriem 2024. gadā piemēroja standarta VPS. No 11 pašreizējām standarta VPS saņēmējvalstīm (kopā ar Vanuatu, kas pievienojās 2025. gadā) galvenās saņēmējvalstis bija Indija un Indonēzija – imports no Indijas ES saskaņā ar VPS preferencēm

sasniedza 11,7 miljardus EUR 2024. gadā, savukārt imports no Indonēzijas – 5,56 miljardus EUR. Tomēr tas mainīsies, jo paredzams, ka papildus Indonēzijai un Kenijai (sk. 2. iedaļu) arī Indija zaudēs tiesības izmantot standarta VPS un tādējādi izstāsies no shēmas, tiklīdz sāks piemērot divpusējo tirdzniecības nolīgumu ar ES (sarunas noslēgtas 2026. gada februārī) un beigsies tam sekojošais divu gadu pārejas periods.

6. attēls. Tendences attiecībā uz standarta VPS kritērijiem atbilstīgo importu, izmantoto importu un izmantošanas rādītāju

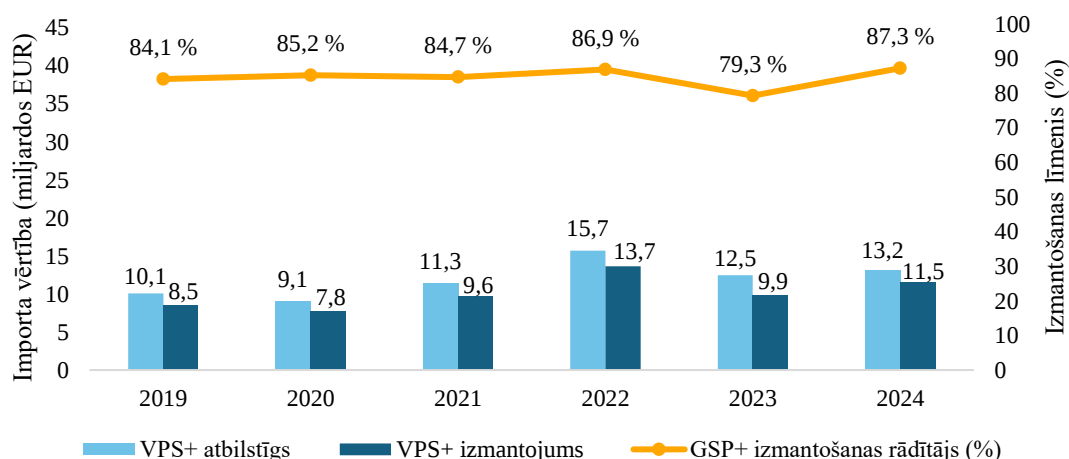

Lai gan standarta VPS izmantošanas rādītājs svārstās augstā līmenī, gan kritērijiem atbilstīgais imports, gan imports, attiecībā uz kuru ir faktiski pieprasītas VPS preferences, salīdzinājumā ar līmeni pirms Covid-19 pandēmijas ir samazinājušies – kritērijiem atbilstīgā importa un izmantotā importa apjoms attiecīgi no 37 miljardiem EUR un 29 miljardiem EUR 2019. gadā līdz attiecīgi 21 miljardam EUR un 17 miljardiem EUR 2024. gadā. Tas galvenokārt bija saistīts ar valstu izstāšanos no standarta VPS, proti, viena no iepriekš lielākajām saņēmējvalstīm – Vjetnama – izstājās 2023. gada janvārī pēc pārejas perioda, kas sekoja tam, ka valsts 2020. gadā noslēdza BTN ar ES. Turklāt Uzbekistāna 2021. gada aprīlī pārkvalificējās par VPS+ saņēmējvalsti.

b) VPS+

VPS+ importa tendence ir diezgan pozitīva, ja neņem vērā 2022. gada atgūšanās no Covid-19 un enerģijas cenu ietekmi. VPS+ kritērijiem atbilstīgais imports palielinājās no līmeņa, kāds bija pirms Covid-19, proti, 10 miljardiem EUR 2019. gadā, līdz 13 miljardiem EUR 2024. gadā; tādējādi importa apjoms, attiecībā uz kuru faktiski tika pieprasītas preferences, 2024. gadā sasniedza 11 miljardus EUR.

7. attēls. VPS+ importa apjoma un preferenču izmantošanas tendences

Preferenču izmantošanas rādītājs ES importam saskaņā ar VPS+ režīmu palielinājās no 86,9 % 2022. gadā līdz 87,3 % 2024. gadā. Šis nelielais uzlabojums sekoja samazinājumam 2023. gadā, kad attiecīgais rādītājs samazinājās līdz 79,3 %. ²⁷

Pakistāna bija galvenā VPS+ saņēmējvalsts – ES imports no Pakistānas, kam tika piemērotas preferences, sasniedza 7,1 miljardu EUR. Nākamā saņēmējvalsts bija Filipīnas, kuras importa apjoms ES sasniedza aptuveni 2,3 miljardus EUR, savukārt Šrilanka bija trešā lielākā VPS+ saņēmējvalsts vērtības izteiksmē – 1,5 miljardi EUR.

Attiecībā uz to, kā tiek ievērotas VPS regulā uzskaitītās starptautiskās konvencijas, pārskata periodā visas VPS+ saņēmējvalstis ir saglabājušas visu 27 ar VPS saistīto starptautisko konvenciju un nolīgumu pilnīgu ratifikāciju un nav formulējušas jaunas atrunas.

Šim ziņojumam ir pievienoti astoņi konkrētām valstīm adresēti dienestu darba dokumenti, kuros sniegta pilnīga informācija par VPS+ saņēmējvalstu saistībām cilvēktiesību, darba tiesību, vides un klimata, kā arī labas pārvaldības jomā un par ES sadarbību ar šīm partnervalstīm šajās jomās. Kā sīkāk izklāstīts minētajos dienestu darba dokumentos, pārskata periodā tika novērotas daudzas pozitīvas norises, taču problēmas joprojām pastāv.

Daudzas pašreizējās VPS+ saņēmējvalstis šā ziņojuma aptvertajā laikposmā pastiprināja tiesību aktus **cilvēktiesību aizsardzības** jomā un attiecīgos institucionālos mehānismus. Piemēram, Kirgizstāna, Pakistāna, Uzbekistāna un Šrilanka pastiprināja pret vardarbību ģimenē vērstos tiesību aktus, savukārt Bolīvija, Filipīnas, Mongolija un Uzbekistāna pieņēma reformas bērnu aizsardzības jomā. Pakistāna samazināja nāvessoda piemērošanas jomu un pieņēma Spīdzināšanas izskausšanas likuma īstenošanas noteikumus, kā arī jaunus bērnu laulību ierobežošanas likumus Beludžistānā un Islamabadā. Šrilanka nostiprināja valsts cilvēktiesību aizsardzības iestādes, un Filipīnas izveidoja jaunus pārraudzības mehānismus un starpministriju koordinācijas struktūras cilvēktiesību aizsardzības jomā.

Lielākā daļa VPS+ saņēmējvalstu arī uzrādīja progresu attiecībā uz **darba tiesībām**. Piemēram, Mongolija valsts darbaspēka apsekojumā ieviesa moduli saistībā ar piespiedu darbu privātajā sektorā un iekļāva iedaļu attiecībā uz darbu obligātā militārā dienesta laikā. Turpinājās centieni izskaust piespiedu darbu Uzbekistānā, savukārt Filipīnas izstrādāja ceļvedi biedrošanās brīvības veicināšanai un stratēģiju bērnu darba samazināšanai. Pakistāna ratificēja SDO Piespiedu darba konvencijas protokolu un sāka iniciatīvu darba ņēmēju pārejai no neoficiālās ekonomikas uz oficiālo ekonomiku, lai vēl vairāk veicinātu pienācīgas kvalitātes

nodarbinātību. Vairākas saņēmējvalstis ievieša pasākumus, lai samazinātu bērnu darbu un stiprinātu cilvēku tirdzniecības apkarošanas sistēmas.

Daudzas VPS+ saņēmējvalstis arī saglabāja saistības **vides aizsardzības** jomā, iesniedzot klimata pārredzamības ziņojumus saskaņā ar attiecīgajiem daudzpusējiem vides nolīgumiem, stiprinot tiesību aktus un rīcības plānus biodaudzveidības un aizsargājamo teritoriju jomā saskaņā ar Konvenciju par bioloģisko daudzveidību, veicinot Monreālas protokola²⁸ īstenošanu un plānojot klimatadaptācijas un klimata pārmaiņu mazināšanu saistībā ar nacionāli noteikto devumu (NND) Parīzes nolīguma īstenošanas nodrošināšanas kontekstā.

Vairākās valstīs ir uzlabojusies **pārvaldība** attiecībā uz narkotisko vielu kontroli un korupcijas apkarošanu. Tajā skaitā tika atjaunināta politika, kuras mērķis ir apkarot korupciju Bolīvijā, Kirgizstānā, Pakistānā un Šrilankā.

Tomēr joprojām pastāv problēmas saistībā ar VPS+ saistību īstenošanu.

Transversālas **cilvēktiesību aizsardzības** problēmas, kas ir kopīgas daudzām VPS+ saņēmējvalstīm, ietver nepietiekamu tiesu iestāžu neatkarību un ierobežotu piekļuvi tiesiskās aizsardzības līdzekļiem un saukšanu pie atbildības par pārkāpumiem un aizskārumiem, pilsoniskās telpas, vārda brīvības un mediju brīvības ierobežojumus; ziņojumus par spīdzināšanu, pārskatatbildības trūkumu un vietējā regulējuma nepilnīgu saskaņotību ar Konvenciju par spīdzināšanas novēršanu²⁹; pastāvīgu ar dzimumu saistītu vardarbību, par kuru netiek saņemts sods, un minoritāšu un *LGBTIQ+* personu strukturālu diskrimināciju. Dažās VPS+ saņēmējvalstīs sociālekonomiskās tiesības ir aizsargātas, taču vienlaikus ir vājas nabadzības apkarošanas stratēģijas, ierobežotas izglītības iespējas, būtiskas nepilnības sociālās aizsardzības sistēmās vai atbalsta trūkums sieviešu ekonomisko iespēju palielināšanai. Joprojām pastāv arī būtisks datu iztrūkums, jo īpaši saistībā ar dzimumbalstītu vardarbību, spīdzināšanas gadījumu izmeklēšanu, bērnu darbu un kriminālvajāšanu par cilvēku tirdzniecību.

Tāpat arī **darba tiesību** jomā, lai gan tiesiskais regulējums ir uzlabots, īstenošana un izpildes panākšana joprojām ir nevienmērīga, un darba inspekciju kapacitāte bieži vien ir ierobežota. Kopumā visas neaizsargātās grupas joprojām tiek diskriminētas. Biedrošanās brīvība vairākās jurisdikcijās vēl arvien ir ierobežota, un koplīguma sarunu aptvērums daudzos kontekstos ir ierobežots. Joprojām pastāv bērnu darbs un piespiedu darbs, jo īpaši lauksaimniecībā un neformālajā sektorā. Vēl arvien būtu jāuzlabo strādājošo sieviešu darba tiesības. Būtu nekavējoties jānovērš datu iztrūkums visās saistībās ar VPS+ būtiskajās SDO konvencijās.

Daudzas VPS+ saņēmējvalstis arī saskārās ar ierobežojumiem **vides aizsardzības** jomā, jo kavējās ziņošana par vides datiem (piemēram, saskaņā ar Stokholmas konvencijas³⁰, *CITES*³¹, Kartahenas protokola³² satvariem), kapacitātes un resursu ierobežojumiem, kas ietekmē izpildes panākšanu, un ievērojamu klimatisko neaizsargātību, kas noslogo institucionālās sistēmas. Lai gan saistības ir vērienīgas, to īstenošana bieži vien nav tik vērienīga.

Pārvaldību varētu uzlabot, pastiprinot centienus apkarot narkotisko vielu tirdzniecību, uzlabojot pieprasījuma puses pasākumus saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem un pastiprinot korupcijas apkarošanas centienus.

Turklāt ekonomikas krīzes (Bolīvijā, Šrilankā) un dabas katastrofas (Pakistānā, Filipīnās, Šrilankā) saasināja strukturālās problēmas un vēl vairāk apgrūtināja īstenošanas kapacitāti pārskata periodā.

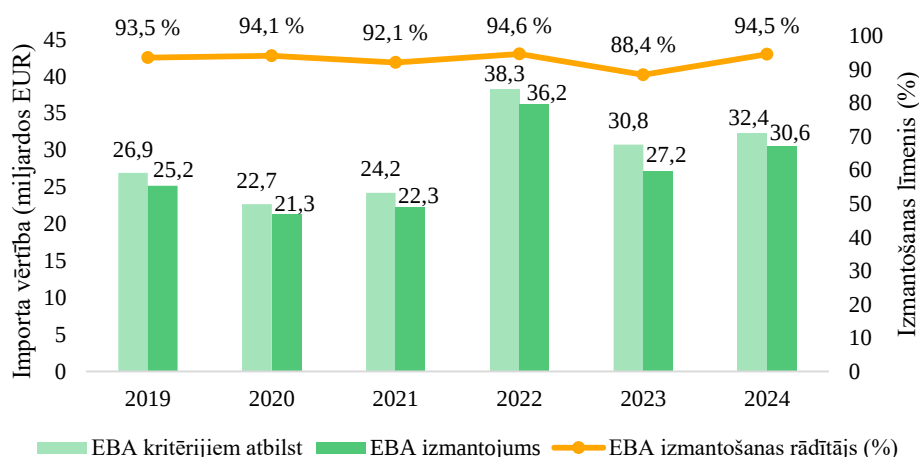
Dažas no šīm problēmām, izmantojot sadarbību, var palīdzēt risināt ES partnerības projekti, un konkrētām valstīm adresētie pasākumi ir izklāstīti šim ziņojumam pievienotajos dienestu darba dokumentos attiecībā uz VPS+.

c) “Viss, izņemot ieročus” režīms

i. Ekonomiskie dati

Vislielāko labumu no ES VPS gūst *EBA* saņēmējvalstis. Preferenciālais imports no *EBA* saņēmējvalstīm 2024. gadā palielinājās līdz 30,6 miljardiem EUR salīdzinājumā ar 25,2 miljardiem EUR 2019. gadā.

8. attēls. *EBA importa apjoma un režīma izmantošanas tendences*

EBA režīma izmantošanas rādītāji laikposmā no 2022. līdz 2024. gadam svārstījās tikai nedaudz. 2022. gadā šis rādītājs bija 94,6 %, pēc tam 2023. gadā tas samazinājās līdz 88,4 %, bet 2024. gadā atkal palielinājās līdz 94,5 %. Imports saskaņā ar *EBA* režīmu sasniedza maksimumu 2022. gadā, jo, kā jau minēts iepriekš, notika atgūšanās pēc Covid-19 un enerģijas cenu kāpums. Aplūkojot tendenci laika gaitā, ir vērojams importa apjoma pieaugums no līmeņa pirms Covid-19 2019. gadā (kritērijiem atbilstīgs imports 27 miljardu EUR apmērā, no kuriem importam 25 miljardu EUR vērtībā tika izmantotas *EBA* preferences) līdz 2024. gadam (kritērijiem atbilstīgs imports 32 miljardu EUR apmērā, no kuriem importam 31 miljarda EUR vērtībā tika izmantotas *EBA* preferences).

9. attēls. *ES imports VPS režīma dalījumā un no EBA pastiprinātas sadarbības valstīm*

	ES imports saskaņā ar VPS (miljonos EUR), izņemot nepreferenciālo importu				importa īpatsvars no <i>EBA</i> valstīm 2022.– 2024. gadā
	2019 ³³	2022	2023	2024	
VPS (visi režīmi)	62 326	77 393	52 419	59 450	
Standarta VPS	28 665	27 489	15 331	17 402	
VPS+	8496	13 662	9896	11 476	
<i>EBA</i> (visas)	25 164	36 243	27 192	30 573	
<i>EBA</i> (tikai Āfrika)	2782	4141	3151	3888	11,9 %
Pastiprināta sadarbība <i>EBA</i> ietvaros					

Bangladeša	15 366	23 134	17 064	19 019	63,0 %
Kambodža³⁴	4174	4324	3534	4207	12,8 %
Mjanma	2471	4112	2993	2962	10,7 %

Pārskata periodā un salīdzinājumā ar līmeni pirms Covid-19 pandēmijas *EBA* relatīvais nozīmīgums kopumā, jo īpaši Āfrikas kontinenta *EBA* saņēmējvalstu nozīmīgums, ir turpinājies palielināties. Vienlaikus turpinājās pastiprinātā sadarbība ar trim no lielākajām *EBA* saņēmējvalstīm. Turpmāk ziņojumā ir sīkāk atspoguļotas šīs tendences.

ii. Saņēmējvalstu statusa paaugstināšana

VPS mērķis ir veicināt ekonomikas attīstību. Tāpēc tas, ka saņēmējvalstis zaudē vismazāk attīstīto valstu statusu, t. i., kad to statuss tiek paaugstināts un tās pēc pārejas perioda iziet no *EBA* režīma, ir laba ziņa. Tām joprojām ir iespēja pieteikties VPS+, lai saglabātu lielāko daļu priekšrocību.

Tuvākajā nākotnē statusa paaugstināšana gaidāma vairākām valstīm. Paredzēts, ka **Bangladeša, Laosas TDR un Nepāla** 2026. gadā zaudēs VAV statusu³⁵; plānots, ka **Zālamana Salas** to zaudēs 2027. gadā, savukārt paredzams, ka **Kambodža un Senegāla** šo statusu zaudēs 2029. gadā.

ANO Attīstības politikas komitejas 2024. gada trīs gadu pārskatā tika konstatēts, ka **Ruandas Republika, Uganda un Tanzānija** pirmo reizi ir sasniegušas statusa zaudēšanas robežvērtības. Visas trīs valstis atbilda diviem no trim kritērijiem. Plānots, ka šīs valstis atkal tiks aplūkotas 2027. gadā, un, ja tās otro reizi atbildīs kritērijiem, tās varētu ieteikt statusa zaudēšanai.

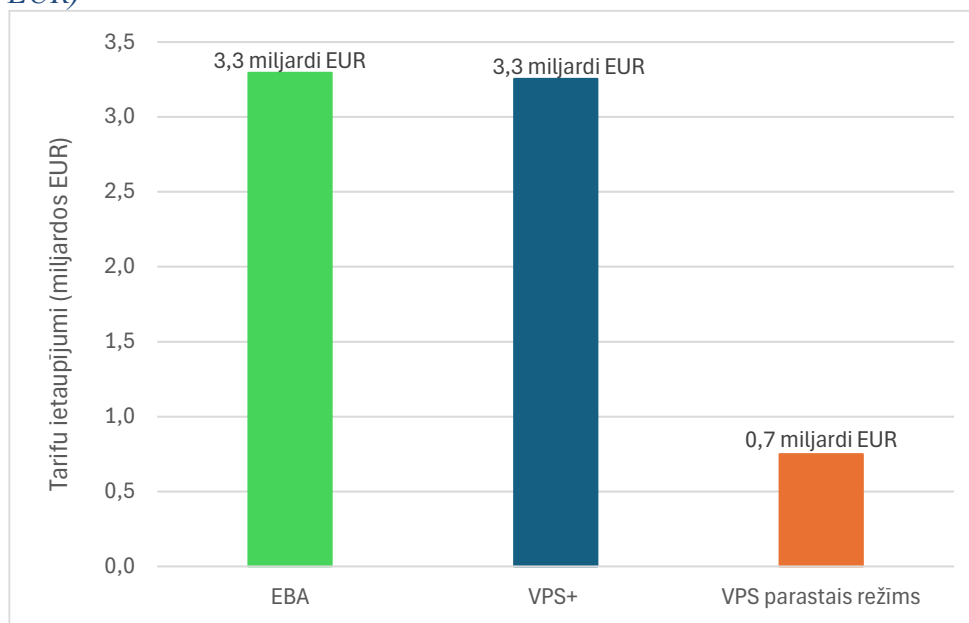
Attiecīgi 2018. un 2012. gadā tika ierosināts izslēgt no VAV kategorijas **Kiribati un Tuvalu**, taču *ECOSOC*³⁶ atlika lēmumu par izslēgšanu. *ECOSOC* 2024. gadā, atgādinot par savu 2021. gada lēmumu atlikt jautājuma par to izslēgšanu no VAV kategorijas izskatīšanu līdz 2024. gadam, nolēma šo jautājumu izskatīt vēlāk.

2024. gada trīs gadu pārskatā ANO Attīstības politikas komiteja nolēma atlikt lēmuma pieņemšanu par **Mjanmas un Austrumtimoras** izslēgšanu no VAV kategorijas līdz 2027. gadam.

Attiecībā uz pašreizējām *EBA* saņēmējvalstīm pāreja uz VPS+ pēc to izslēgšanas saglabātu kopumā līdzvērtīgu ietaupījumu līmeni, kas arī būtu aptuveni 3,3 miljardu EUR apmērā 2024. gadā, savukārt vienkārša pāreja uz standarta VPS samazinātu ietaupījumus līdz aptuveni 0,75 miljardiem EUR, t. i., par aptuveni 80 % (sk. 10. attēlu). Pievienošanās VPS+ nekad nevar pilnībā kompensēt *EBA* statusu, jo tā cita starpā nozīmē, ka uz valsti tiek attiecināti daži īpaši aizsardzības pasākumi un stingrāki izcelsmes noteikumi, kas parasti samazina faktiski izmantojamās preferences. Tas īpaši attiecas uz valstīm, kuras eksportē apģērbu.

Papildus dāsnajiem pārejas periodiem ES turpinās atbalstīt valstis, kas iziet no *EBA* režīma, jo īpaši tās saņēmējvalstis, kas pēc tam vēlas pievienoties VPS+ režīmam, lai izvairītos no negatīvas ietekmes uz eksportētājiem no šīm valstīm un uz ES uzņēmumiem, kas ar tiem tirgojas.

10. attēls. Aplēstie tarifu ietaupījumi / ieņēmumu palielinājums saskaņā ar EBA salīdzinājumā ar VPS+ vai standarta VPS tām pašām saņēmējvalstīm 2024. gadā (miljardos EUR)

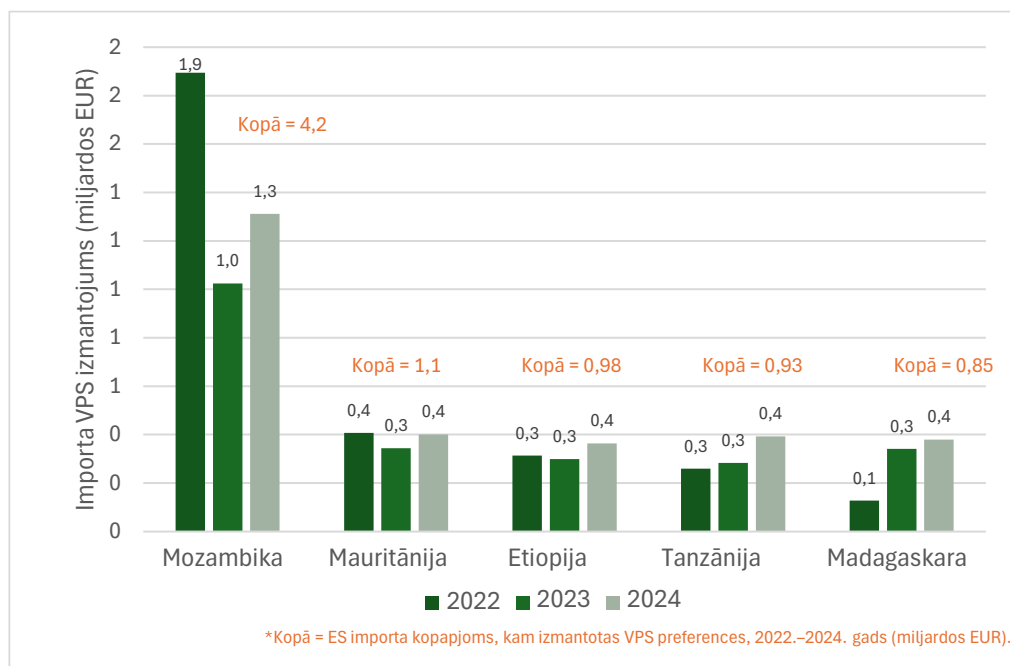

iii. Āfrikas konkurētspējas veicināšana

Trīs ceturtdaļas *EBA* saņēmējvalstu atrodas Āfrikas kontinentā (33 no 46 valstīm³⁷). Drīzumā Āfrikas valstis būs dominējošā grupa *EBA* ietvaros, ņemot vērā to Āzijas saņēmējvalstu ievērojamo skaitu un lielumu, kuras izstāsies no sistēmas. Visi trīs ES VPS režīmi ir nozīmīgi ES atbalsta instrumenti Āfrikas ekonomikas dažādošanai un integrācijai globālajās vērtības ķēdēs, taču *EBA* režīms ieņem īpašu vietu.

Preferenciāls ES imports no Āfrikas *EBA* saņēmējvalstīm 2024. gadā bija palielinājies līdz 3,9 miljardiem EUR salīdzinājumā ar 2,8 miljardiem EUR 2019. gadā (sk. arī tabulu / 9. attēlu iepriekš). *EBA* preferenču izmantošanas rādītājs 2024. gadā bija 88,9 %, kas liecina par to, ka Āfrikas saņēmējvalstis pēdējos gados ir vairāk izmantojušas preferences, taču potenciāli var to darīt vēl vairāk. Pateicoties *EBA* režīma nodrošinātajai beznodokļu piekļuvei ES tirgum, Āfrikas *EBA* saņēmējvalstis 2024. gadā tika atbrīvotas no ES ievadmu nodokļiem aptuveni 213 miljonu EUR apmērā. Laikposmā no 2022. līdz 2024. gadam galvenie Āfrikas eksportētāji *EBA* ietvaros bija Mozambika (4,2 miljardi EUR), Maurītānija (1,2 miljardi EUR), Etiopija (975,5 miljoni EUR), Tanzānija (934,7 miljoni EUR) un Madagaskara (848,1 miljons EUR).

11. attēls. Piecas lielākās EBA saņēmējvalstis Āfrikā (EBA ietvaros izmantotā importa apjoms; miljonus EUR)

Kā norādīts iepriekš, dažas Āfrikas valstis papildus *EBA* režīmam izmanto arī citus VPS režīmus. Nigērija, Kongo Republika un Kenija izmanto standarta VPS (Kenija izstāsies 2027. gadā, jo 2024. gada 1. jūlijā stājas spēkā ES un Kenijas ekonomisko partnerattiecību nolīgums), savukārt Kaboverde izmanto VPS+. Laikposmā no 2022. līdz 2024. gadam kopējais importa apjoms ES, izmantojot VPS preferences, no šīm četrām Āfrikas valstīm sasniedza 579,4 miljonus EUR, un no tā lielāko daļu veidoja Nigērija (372,4 miljoni EUR ar izmantošanas rādītāju 70 %), kam sekoja Kaboverde (172,5 miljoni EUR; izmantošanas rādītājs 85 %), Kenija (15,7 miljoni EUR; izmantošanas rādītājs 1 %³⁸) un Kongo Republika (18,7 miljoni EUR; izmantošanas rādītājs 58 %). Zīmīgi ir tas, ka Kaboverdes VPS+ statuss nodrošina ievērojami lielākus atbrīvojumus no nodokļiem nekā standarta VPS (12,0 miljoni EUR salīdzinājumā ar 3,9 miljoniem EUR), kas atbilst papildu 8,1 miljonam EUR preferenču veidā.³⁹

Salīdzinājumā ar līdzīgām shēmām, ar kurām citas attīstītās valstis piešķir vienaspusējas preferences, ES *EBA* ir aptverts vislielākais dažādu eksportēto produktu skaits (53 % no kopējām tarifa pozīcijām)⁴⁰, kas liecina, ka ES imports no VAV ir ļoti diversificēts. Saskaņā ar *UNCTAD*⁴¹ ES *EBA* piedāvā lielākos tarifu ietaupījumus absolūtā izteiksmē salīdzinājumā ar ASV, Japānas un Kanādas shēmām⁴². Atšķirībā no īpašajiem režīmiem, ko Āfrikai piedāvā Ķīna vai ASV, *EBA* režīms izceļas ne tikai ar to, ka visas VAV automātiski ir atbilstīgas, bet arī ar to, ka tam nav beigu termiņa. Šī unikālā iezīme nodrošina ilgtermiņa noteiktību uzņēmumiem un sniedz ievērojamus ieguvumus Āfrikas saņēmējvalstīm – novēršot nepieciešamību pēc periodiskas atjaunošanas, kas raksturīga citu valstu VPS režīmiem, *EBA* veicina investoru uzticēšanos, atvieglo stratēģisku investīciju lēmumu pieņemšanu un veicina eksporta struktūru diversifikāciju. Tas ir īpaši svarīgi tad, ja jaunattīstības valstīs, kuras saskaras ar mazāku atbalstu un lielākām grūtībām piekļūt dažiem citiem tirgiem, rodas kādas papildu problēmas.

Tādējādi *EBA* un ar to dāsni nodrošinātā piekļuve tirgum VAV Āfrikā un ārpus tās ir pierādījums ES stingrajai apņēmībai turpināt atbalstīt izaugsmi un ilgtspējīgu attīstību VAV un to turpmāku integrāciju pasaules ekonomikā, izmantojot atvērtus, stabilus un paredzamus tirdzniecības nosacījumus.

IV. Pastiprinātā sadarbība

Līdztekus pastāvīgai uzraudzībai attiecībā uz VPS+ saņēmējvalstīm Komisija un EĀDD arī īsteno pastiprinātas sadarbības procesus, lai atbalstītu un stimulētu atsevišķās *EBA* saņēmējvalstīs uzlabot savus rādītājus kritiski svarīgās jomās, kas saistītas ar VPS, jo īpaši saistībā ar starptautiskajām pamatkonvencijām cilvēktiesību un darba tiesību jomā. Šī pastiprinātā sadarbība ar **Bangladešu, Kambodžu**⁴³ un **Mjanmu** ir īpaši svarīga, ņemot vērā arī to ļoti nozīmīgo īpatsvaru ES kopējā importā saskaņā ar *EBA* režīmu, kā parādīts iepriekš tabulā / 9. attēlā. Tomēr valstīs ir ļoti atšķirīga politiskā, ekonomiskā un attīstības situācija, tāpēc ar katru no tām ir sākti īpaši pastiprinātas sadarbības process ar atšķirīgu ievirzi un galvenajiem jautājumiem. Attiecīgajā sadarbībā tiek ņemti vērā arī visi ES instrumenti, kas ir pieejami konstatēto problēmu risināšanai (ne tikai *EBA*). Sīkāka informācija par trim *EBA* saņēmējvalstīm, uz kurām attiecas pastiprinātā sadarbība, ir sniegta šim ziņojumam pievienotajos īpašajos dienestu darba dokumentos.

5. PARTNERĪBAS UN SADARBĪBA / ATBALSTS VPS SAŅĒMĒJVALSTĪM

Lai gan VPS ir visaptverošs instruments ilgtermiņa ilgtspējīgas attīstības atbalstam saņēmējvalstīs, tirdzniecības politika ir jāpapildina ar attīstības politiku un sadarbību, lai panāktu vēlamo efektivitāti⁴⁴. Lielākā daļa ES daudzgadu indikatīvo programmu (DIP) 2021.–2027. gadam, kurās noteiktas ES prioritārās jomas un konkrēti mērķi attīstības sadarbībai, ietver atbalstu ilgtspējīgai izaugsmei un pienācīgas kvalitātes darbvietām ar taisnīgiem un godīgiem darba apstākļiem. Arī darbs, ko veic, lai ratificētu un efektīvi īstenotu konvencijas un saistības attiecībā uz labu pārvaldību, cilvēktiesībām, darba tiesībām un vides standartiem, saņem bagātīgu DIP atbalstu. Attiecībā uz astoņām VPS+ saņēmējvalstīm visās DIP īpaša uzmanība ir pievērsta atbilstībai VPS+ kritērijiem, un tās sniedz atbalstu attiecīgajās ilgtspējīgas attīstības jomās.

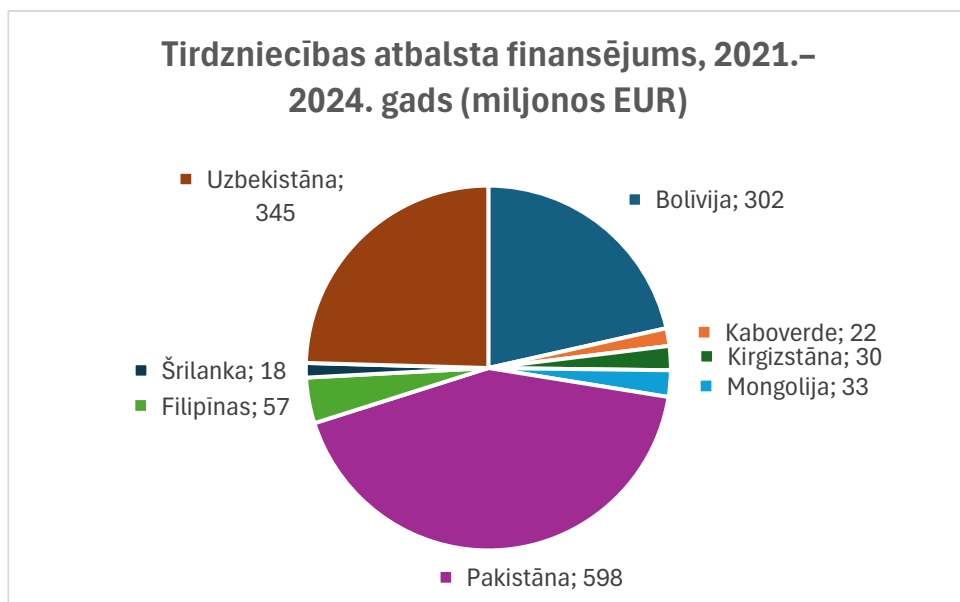
Darba tiesībām tika pievērsta īpaša uzmanība projektā “Tirdzniecība pienācīgas kvalitātes nodarbinātībai” (2019.–2021. gads un 2022.–2024. gads, 6 miljoni EUR), ko līdzfinansēja ES un Somija un īstenoja SDO. Tas veicināja SDO pamatkonvenciju īstenošanu septiņās valstīs, kurās īsteno ES VPS+ un *EBA* režīmu (Bangladešā, Filipīnās, Kaboverdē, Mongolijā, Madagaskarā, Mozambikā un Pakistānā).

Vēl viens VPS saņēmējvalstīm paredzēts ES atbalsta virziens, kas ir vairāk vērsts uz to, lai nodrošinātu, ka tirdzniecību var izmantot kā ilgtspējīgas attīstības instrumentu, ir tirdzniecības atbalsta (*AfT*) iniciatīva⁴⁵. Izmantojot *AfT*, ES palīdz partnervalstīm radīt tirdzniecībai piemērotu vidi, lai veicinātu konkurētspēju un ilgtspējīgu integrāciju pasaules ekonomikā.

Kopš iniciatīvas sākuma ES kopā ar tās dalībvalstīm ir bijusi lielākā atbalsta sniedzēja *AfT* ietvaros. ES 2023. gadā⁴⁶ *AfT* ietvaros piešķīra 16,2 miljardus EUR partnervalstīm, no kurām daudzas ir VPS saņēmējvalstīs. Īpaši pievēršoties VPS+ saņēmējvalstīm, kā minēts iepriekš, ES atbalsta tās šā režīma prasību izpildē, bet ar *AfT* starpniecību arī palīdz tām pilnībā izmantot preferences, kas piešķirtas saskaņā ar šo shēmu. ES *AfT* finansējums 2021.–2023. gadam astoņām VPS+ saņēmējvalstīm kopumā 1,4 miljardu EUR apmērā bija vērsts uz tādām jomām

kā infrastruktūras veidošana, ražošanas jaudas uzlabošana (tajā skaitā investīcijas klimata reformā un vērtības ķēdes attīstībā), tirdzniecības veicināšana, īstenošana un standartu ievērošana un daudz kas cits.

12. attēls. ES tirdzniecības atbalsta finansējums VPS+ saņēmējvalstīm, 2021.–2023. gads, kopā – 1,4 miljardi EUR

Visbeidzot, *AfT* atbalsta tirdzniecību un investīcijas veicinošu vidi *Global Gateway*⁴⁷ ietvaros, kas ir 2021. gadā sāktā pamatstratēģija investīciju mobilizēšanai prioritārajās nozarēs. Saskaņā ar ES ģeopolitiskajām iecerēm un apņemšanos īstenot ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam stratēģijas *Global Gateway* mērķis ir veicināt viedas, tīras un drošas investīcijas digitālajā, enerģētikas un transporta jomā un stiprināt veselības, izglītības un pētniecības sistēmas visā pasaulē, vienlaikus veicinot universālas vērtības un augstus standartus, labu pārvaldību un pārredzamību.

ES atbalstīja arī visaptverošas, pārredzamas un centralizētas informācijas par VPS sniegšanu gan saņēmējvalstīm, gan uzņēmumiem, gan pilsoniskajai sabiedrībai un politikas veidotājiem, izmantojot projektu *GSP Hub*. Projekts *GSP Hub* tika sākts 2019. gadā, un tā mērķis bija uzlabot informētību un pārredzamību par VPS, tās ekonomiskajiem ieguvumiem un uzraudzību, izmantojot īpašu tīmekļvietni⁴⁸, rakstveida publikācijas un virkni informatīvu pasākumu Eiropā un VPS saņēmējvalstīs. Tīmekļvietnes uzturēšana un atjaunināšana turpināsies saskaņā ar jauno VSP regulu.

6. SECINĀJUMI

Pēdējā VPS uzraudzības ciklā saskaņā ar 2012. gada VPS regulu (2023.–2025. gads) shēma joprojām sasniedza savus galvenos mērķus, proti, veicināja ekonomisko progresu un ilgtspējīgu attīstību saņēmējvalstīs.

ES VPS sniedza dāsnus ekonomiskos ieguvumus partnervalstīm, kā arī ES importētājiem un patērētājiem, joprojām nodrošinot stabilitāti un paredzamību svārstīgos tirdzniecības, ekonomiskos un ģeopolitiskos apstākļos.

ES 2024. gadā importēja preces gandrīz 60 miljardu EUR vērtībā, izmantojot VPS preferences, kas sniedza labumu gan ES importētājiem, gan saņēmējvalstīm. Importa kopapjoms, kam

izmantoja VPS preferences, 2022.–2024. gadā svārstījās atbilstoši plašākām tendencēm, vienlaikus saglabājoties nedaudz virs līmeņa, kāds bija pirms Covid-19, ja ņem vērā ievērojamu skaitu saņēmējvalstu izstāšanos no VPS shēmas.

Lielākā saņēmējvalstu kategorija gan to skaita, gan importa vērtības ziņā joprojām bija VAV saskaņā ar *EBA* režīmu, un tām ir arī augstākie izmantošanas rādītāji – gandrīz 95 %. *EBA* relatīvais nozīmīgums turpinās palielināties, jo lielas standarta VPS saņēmējvalstis (Indija un Indonēzija) un VPS+ saņēmējvalstis (Filipīnas) pāriet uz augstāku tirdzniecības līmeni ar ES, slēdzot brīvās tirdzniecības nolīgumus, un izstājas no VPS. Raugoties nākotnē, secināms, ka ekonomiskie apstākļi vairākumā VPS saņēmējvalstu turpina uzlaboties un vairākas no tām ir ceļā uz to, lai zaudētu ANO VAV statusu. Tas atspoguļo sekmīgus attīstības centienus un ES VPS pozitīvo ieguldījumu šajās valstīs.

Tādējādi to valstu skaits, kuras gūst labumu no ES vienpusējās preferenču shēmas, turpinās samazināties. VPS joprojām būs svarīga, jo tā pārejas periodos sniegs atbalstu valstīm, kuru statuss tiks paaugstināts, un tāpēc, ka tā turpinās nodrošināt *EBA* preferences pārējām VAV, jo īpaši Āfrikas kontinentā. Ņemot vērā ES *EBA* unikālo piedāvājumu Āfrikas valstīm, Komisija un EADD – gan galvenajā mītnē, gan ar ES delegāciju starpniecību – turpinās centienus stiprināt saziņu un dialogu par VPS, lai palielinātu *EBA* pamanāmību, informētību par to un izmantošanas līmeni Āfrikas kontinentā.

Papildus *EBA* arī VPS+ turpina sniegt būtiskus ieguvumus – četras no desmit lielākajām visas VPS saņēmējvalstīm ir VPS+ saņēmējvalstis, un gandrīz 20 % no visa ES importa VPS ietvaros izcelsme ir VPS+ saņēmējvalstīs. Vienlaikus VPS+ joprojām sasniedz savu mērķi stimulēt ilgtspējīgu attīstību un labu pārvaldību, pamatojoties uz starptautiski pieņemtiem un atzītiem standartiem. Lai gan daudzās VPS+ saņēmējvalstīs situācija vēl arvien ir sarežģīta, VPS+ detalizētā uzraudzība un dialogs joprojām ir unikāla diskusiju platforma, kas nodrošina stimulu uzlabojumiem laika gaitā.

ES ir pagarinājusi VPS termiņu vēl uz desmit gadiem, un paredzams, ka jaunā VPS regula stāsies spēkā 2027. gada 1. janvārī. Ar jaunajiem VPS noteikumiem ES nodrošina sava pievilcīgā vienpusējo tirdzniecības preferenču piedāvājuma nepārtrauktību, izmantojot trīs īpašos režīmus. Tas apstiprina ES nerimstošo apņemšanos atbalstīt izaugsmi un ilgtspējīgu attīstību mūsu partnervalstīs visā pasaulē ar dāsniem, stabiliem un paredzamiem tirdzniecības nosacījumiem.

Šis ziņojums un tam pievienotie Komisijas dienestu darba dokumenti kalpos par stabila pamatu, pirms sāksies jauno VPS noteikumu piemērošana. Tas īpaši attiecas uz pašreizējām VPS+ saņēmējvalstīm, kurām būs jāpiesakās atkārtoti, ja tās vēlēsies turpināt izmantot VPS+ priekšrocības nākotnē. Tas attiecas arī uz pašreizējām *EBA* saņēmējvalstīm, kuras vēlēsies pieteikties VPS+ statusam pēc tam, kad tās būs zaudējušas VAV statusu. ES joprojām ir apņēmības pilna atbalstīt saņēmējvalstis šādas pārejas laikā.

¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 978/2012 (2012. gada 25. oktobris) par vispārējo tarifa preferenču sistēmas piemērošanu un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 732/2008.

² JOIN(2023) 34 final.

³ Daži elementi, uz kuriem attiecas pašreizējais pārskata periods, jau ir aplūkoti iepriekšējā 2023. gada ziņojumā (JOIN(2023) 34 final).

⁴ Standarta VPS saņēmējvalstis – Indija, Indonēzija, Kenija, Kongo Republika, Kuka salas, Mikronēzija, Nigērija, Niue, Sīrija, Tadžikistāna un Vanuatu.

⁵ VPS+ saņēmējvalstis – Bolīvija, Filipīnas, Kaboverde, Kirgizstāna, Mongolija, Pakistāna, Šrilanka un Uzbekistāna.

⁶ Komisijas Deleģētā regula (ES) 2025/1951 (2025. gada 29. septembris), ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) Nr. 978/2012 II, IV un VII pielikumu, http://data.europa.eu/eli/reg_del/2025/1951/oj (turpmāk – Komisijas Deleģētā regula (ES) 2025/1951 (2025. gada 29. septembris)). Paredzams, ka turpmākās tirdzniecības attiecības starp ES un Indonēziju noteiks jaunais visaptverošais ekonomisko partnerattiecību nolīgums (CEPA). Visas šajā ziņojumā sniegtās saites pēdējo reizi skatītas 2026. gada 28. aprīlī.

⁷ Komisijas Deleģētā regula (ES) 2025/214 (2024. gada 28. novembris), ar ko attiecībā uz Keniju groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) Nr. 978/2012 II pielikumu, https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_del/2025/214/oj.

⁸ Komisijas Deleģētā regula (ES) 2024/1363 (2024. gada 12. marts), ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) Nr. 978/2012 IV pielikumu, lai no īpašā režīma vismazāk attīstītajām valstīm saņēmējvalstu saraksta svītrotu Butānu, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg_del/2024/1363/oj.

⁹ Komisijas Deleģētā regula (ES) 2025/1951 (2025. gada 29. septembris).

¹⁰ Komisijas Deleģētā regula (ES) 2025/1951 (2025. gada 29. septembris).

¹¹ Produktu pārkvalificēšana nodrošina, ka preferences tiek piešķirtas tām valstīm un produktiem, kam tās visvairāk vajadzīgas, un VPS saņēmējvalstu savstarpējas konkurences spiedienu.

¹² Komisijas Īstenošanas regula (ES) 2023/2780 (2023. gada 14. decembris), ar ko attiecībā uz konkrētām VPS saņēmējvalstīm piešķirtu konkrētu tarifa preferenču apturēšanas pagarināšanu groza Komisijas Īstenošanas regulu (ES) 2022/1039, http://data.europa.eu/eli/reg_impl/2023/2780/oj.

¹³ Komisijas Īstenošanas regula (ES) 2025/1909 (2025. gada 24. septembris), ar ko attiecībā uz konkrētām VPS saņēmējvalstīm piešķirtu konkrētu tarifa preferenču apturēšanu 2026.–2028. gadā nosaka Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) Nr. 978/2012 piemērošanas noteikumus, http://data.europa.eu/eli/reg_impl/2025/1909/oj.

¹⁴ Komisijas Īstenošanas regula (ES) 2024/842 (2024. gada 11. marts), ar ko atkārtoti nosaka aizsardzības pasākumus attiecībā uz Kambodžas un Mjanmas/Birmas izcelsmes *Indica* rīsu importu, http://data.europa.eu/eli/reg_impl/2024/842/oj.

¹⁵ Komisijas Īstenošanas regula (ES) 2025/1206 (2025. gada 19. jūnijs) par VPS+ tarifa preferenču apturēšanu attiecībā uz Pakistānas izcelsmes etanola importu, http://data.europa.eu/eli/reg_impl/2025/1206/oj.

¹⁶ https://policy.trade.ec.europa.eu/news/commission-proposes-new-eu-generalised-scheme-preferences-promote-sustainable-development-low-income-2021-09-22_en.

¹⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2023/2663 (2023. gada 22. novembris), ar ko groza Regulu (ES) Nr. 978/2012 par vispārējo tarifa preferenču sistēmas piemērošanu, <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/2663/oj>.

¹⁸ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2026/1395 (2026. gada 17. jūnijs) par vispārējās tarifa preferenču shēmas piemērošanu un ar ko atceļ Regulu (ES) Nr. 978/2012, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2026/1395/oj>.

¹⁹ Piecas jaunās starptautiskās konvencijas un nolīgumi ir Konvencijas par bērnu tiesībām fakultatīvais protokols par bērnu iesaistīšanu bruņotos konfliktos (2000), Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (2007), SDO Konvencija Nr. 81 par darba inspekciju (1947), SDO Konvencija Nr. 144 par trīspusējām konsultācijām (1976), Parīzes nolīgums par klimata pārmaiņām (2015) un ANO Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību (2000).

²⁰ Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām Kioto protokols (1998).

²¹ Visas statistikas informācijas avots ir *Eurostat* dati par nominālo tirdzniecību, kuru pamatā ir jaunākie pieejamie apstiprinātie pilna gada dati par stāvokli 2025. gada septembrī. VPS statistika aptver tikai ES tirgū importētās preces, t. i., preces, kas laistas brīvā apgrozībā ES. VPS statistika neaptver citu ES importu, piemēram, preces, ko importē saskaņā ar muitas procedūru “izvešana pārstrādei” vai atpakaļizvešanu pēc muitas procedūras “izvešana pārstrādei”. Tirdzniecības plūsmas, kas reģistrētas kā “konfidencialas”, nav iekļautas VPS+ izmantošanas rādītājos un 1. režīma “parastā tirdzniecība” datus, taču tās ir iekļautas kopējos tirdzniecības datus (4. režīms): https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/ext_go_agg_esms.htm#conf1537195068659.

²² Indija, Indonēzija, Kenija, Kongo, Kuka salas, Mikronēzija, Nigērija, Niue, Sīrija, Tadžikistāna Vanuatu.

²³ Bolīvija, Filipīnas, Kaboverde, Kirgizstāna, Mongolija, Pakistāna, Šrilanka un Uzbekistāna.

²⁴ <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240701-1>.

²⁵ Produkti, kuriem piemēro VPS, ir klasificēti sadaļās saskaņā ar VPS regulu. Informācija par to, kuri KN kodi ir iekļauti VPS sadaļās, ir atrodamā Regulas Nr. 978/2012 V pielikumā, [EUR-Lex – 02012R0978-20250101 – LV – EUR – Lex](#).

²⁶ Turklāt ES piemēro 0 % tarifus daudzās jomās neatkarīgi no VPS preferencēm. Tas acīmredzami attiecas arī uz importu no VPS saņēmējvalstīm, kuras var izmantot vislielākās labvēlības režīmu saskaņā ar PTO noteikumiem, kas vēl vairāk palielina to kopējo beznodokļu importa apjomu ES un tādējādi arī nodokļu ietaupījumus.

²⁷ Nozāres, kurās 2022.–2023. gadā bija vislielākais izmantošanas rādītāja kritums, bija ādas (S-08a) – no 98,8 % uz 65,9 %, korķis, izstrādājumi no salmiem un pinumi (S-09b) – no 86,3 % un 62,2 % un tekstilizstrādājumi (S-11a) – no 97,1 % uz 83,3 %. Nākamajā gadā (2024. gadā) izmantošanas rādītājs visās trijās nozarēs palielinājās.

²⁸ Monreālas Protokols par ozona slāni noārdošām vielām.

²⁹ ANO Konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem.

³⁰ Stokholmas Konvencija par noturīgajiem organiskajiem piesārņotājiem (NOP).

³¹ Konvencija par starptautisko tirdzniecību ar apdraudētajām savvaļas dzīvnieku un augu sugām.

³² Kartahenas protokols par bioloģisko drošību, kas pievienots Konvencijai par bioloģisko daudzveidību.

³³ 2019. gada dati ir iekļauti kā atsauces bāzes līmenis pirms Covid-19.

³⁴ 2023. gadā tika piešķirta paplašināta kumulācija starp Kambodžu un Vjetnamu attiecībā uz velosipēdiem: Komisijas Lēmums (ES) 2023/1810 (2023. gada 19. septembris) par lūgumu paplašināt kumulāciju starp Kambodžu un Vjetnamu saskaņā ar Deleģētās regulas (ES) 2015/2446 56. panta 1. punktu attiecībā uz izcelsmes noteikumiem, kurus izmanto vispārējo tarifa preferenču sistēmas piemērošanas nolūkos saskaņā ar Deleģēto regulu (ES) 2015/2446 un kurus piemēro velosipēdu ražošanā izmantotiem konkrētiem materiāliem vai daļām (<http://data.europa.eu/eli/dec/2023/1810/oj>). Kambodžas EBA preferences tika daļēji atceltas ar Komisijas 2020. gada 12. februāra Deleģēto regulu (ES) 2020/550.

³⁵ Bangladešas valdība 2026. gada februārī oficiāli lūdza ANO uz trim gadiem atlikt valsts izslēgšanu no VAV kategorijas.

³⁶ Apvienoto Nāciju Organizācijas Ekonomikas un sociālo lietu padome.

³⁷ Santomē un Prinsipi vairs nav VAV kategorijā, tomēr tā joprojām gūs labumu no EBA preferencēm, līdz 2029. gada 1. janvārī izstāsies no EBA.

³⁸ Preferences, kas Kenijai piešķirtas saskaņā ar VPS regulu, neietekmē tirgus piekļuves preferences, kas piešķirtas ar citiem instrumentiem, piemēram, tā dēvēto Tirgus piekļuves regulu (MAR) – Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2016/1076 (2016. gada 8. jūnijs), ar ko dažu tādu valstu izcelsmes izstrādājumiem, kuras ietilpst Āfrikas, Karību jūras reģiona un Klusā okeāna (ĀKK) valstu grupā, piemēro režīmu, kas paredzēts nolīgumos, ar kuriem izveido ekonomisko partnerattiecību nolīgumus vai kuru rezultātā notiek to izveide (OV L 185, 8.7.2016., 1.–191. lpp.). Tas ir īpaši svarīgi attiecībā uz grieztiem ziediem.

³⁹ EUROSTAT COMEXT.

⁴⁰ <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:WT/COMTD/LDCW73.pdf&Open=True>.

⁴¹ ANO Tirdzniecības un attīstības konference.

⁴² UNCTAD, “The Generalized System of Preferences: How much does it matter for developing countries?”, UNCTAD/DITC/TSCE/2023/1, 2023, vii lpp.

⁴³ EBA preferences attiecībā uz Kambodžu tika daļēji atceltas ar Komisijas 2020. gada 12. februāra Deleģēto regulu (ES) 2020/550.

⁴⁴ VPS regulas 4. apsvērumā ir noteikts, ka ES kopējai tirdzniecības politikai ir jāatbilst tās attīstības sadarbības politikai un jāveicina tās mērķu sasniegšana. Regula (ES) Nr. 978/2012 (2012. gada 25. oktobris) par vispārējo tarifa preferenču sistēmas piemērošanu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R0978>.

⁴⁵ Tirdzniecības atbalsts ir PTO un ESAO 2006. gada iniciatīva, kas statistiski ir oficiālās attīstības palīdzības (OAP) daļa un aptver šādas galvenās kategorijas – tehnisko palīdzību tirdzniecības politikai un noteikumiem, ar tirdzniecību saistītu infrastruktūru un ražošanas spēju veidošanu.

⁴⁶ Pēdējais gads, par kuru ir pieejami dati.

⁴⁷ https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway_lv.

⁴⁸ <https://gsphub.eu/>.